సుబ్రహ్మణ్యం దెయ్యం

౧

'ఏమిటీ! లక్ష్మణరావు ఇప్పుడొక చిన్నపిల్లను పెళ్ళాడతాడా! ఇంతవరకూ జ్ఞానంలేక ఒడుగుచేసుకో లేదుకాని ఇప్పుడు పెళ్ళిలోనే ఒడుగుకూడా చేసుకుంటానంటాడా!......'మనము హిందూసంఘమంతా ఒక్కసారి మార్చలేం. క్రమేపీ మార్చాలి తొందరపడి చేస్తేమా మనమొక్కళ్ళమూ వేరయిపోతాం. ఇప్పుడు నాగతి అంతేఅయింది. నన్నందరూ ఒక విచిత్రవ్యక్తిని చూసినట్టుగా చూస్తున్నారు.' ఇదీ వాడిధోరణి. ఇది వాడివాదన. లేక, మాకు నీతిచెప్పడంకూడా కమోసు! తెలివైన కుర్రవాడే! .....హిందూసంఘం మమ్మల్ని విచిత్రవ్యక్తులకింద చూడలే! మమ్మల్ని పాపులకింద చూస్తావుంటే మేం భరించలే! తోడి మానవులు తన తండ్రిని ఎంతనీచంగా చూశారూ!..... పిరికిపంద, పట్టి అభాజనుడు, ద్రోహి! ఎటువంటివాడి కడుపున ఎటువంటివాడు పుట్టాడు!' అని ప్రకాశరావు లక్ష్మణరావునుగురించి కోపంగా ఆలోచిస్తూ సుబ్రహ్మణ్యాన్ని తలచుకోగా అతనికి సుబ్రహ్మణ్యంమూర్తి మనస్సులో ప్రత్యక్షమయింది. సుబ్రహ్మణ్యం మొహం ఎంతోదీనంగా వున్నట్టు అతనికి కనబడింది. అతను అప్పుడు 'సుబ్రహ్మణ్యం! ఎటువంటి కష్టాలు అనుభవించావోయి నువ్వు! ఎటువంటి ఘోరమైన బాధలు భరించావు! నువ్వు చేసినవన్నీ తప్పుగా కనబడుతున్నాయిట ఈ వాజమ్మకి...ఈ నాగమ్మ తండ్రిని విమర్శించేటంతవాడయాడు!......ద్రోహి, తుచ్ఛుడు, పంద......సుబ్రహ్మణ్యం! నిన్ను నీతండ్రి దమ్మిడీ కట్టుగుడ్డలతో ఇంట్లోంచి తరిమెయ్యగా నువ్వు నిర్భయంగా భార్యాసహితంగా ఇల్లువెడలి వచ్చేసి వీరేశలింగంగారి అచ్చాఫీసులో చిన్నఉద్యోగంలో చేరి, లేమి మాటతలపెట్టకుండా ఎంతో ధైర్యంగా బతికావు. 'నా ఒంట్లో ఒక్క రక్తపుచుక్క మిగిలినా నేను సంఘసంస్కరణకు సహాయపడక మానను. ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ' అని, కడవరకూకూడా సాహసంతో పనులు చేసి ప్రతిజ్ఞను నిలబెట్టుకున్నావు. ఆరాత్రి......అది నాకు ఇంకా జ్ఞాపకంవస్తూంది. నా జన్మ తుదవరకూ ఆరాత్రిని నేను మరిచిపోలేను. ఆరాత్రి ఆ విధవపిల్ల, పెళ్ళికోసం తన వూరినుంచి రాజమహేంద్రవరంవస్తూ, వేగిరం నడవలేకపోయిందని నువ్వు బుజాన్ని పెట్టుకుని ఎంతదూరంమోశావు! ఎంత పట్టుదలోయి నీది! నిన్ను చూసి వీరేశలింగంగారు 'నా కుడిభుజం' అని పొంగిపోయేవాడు!' అని ప్రకాశరావు విచారించగా అతని కంటికొలికినుంచి కన్నీటిచుక్క జారి క్రిందపడింది. 'నాకు కనక ఇప్పటివరకూ పెళ్ళికాకుండా వుండివుంటే నేను వితంతువును పెళ్ళిచేసుకుని వుండేవాణ్ణి. ఈ జన్మకి నాకీఅదృష్టం పట్టనందుకు నా మనస్సులో ఘోరమైన బాధగావుంది' అని నువ్వు చిన్నప్పుడు నాతోచెప్పి ఆబాధ భరించలేక కన్నీళ్ళు సెలయేళ్ళుగా ఏడ్చావు. ధన్యుడివోయి సుబ్రహ్మణ్యం! నువ్వు ధన్యుడివి ..ఆ పుప్పిగోళ్ళరోగం నీకు వచ్చిందేమోయి! నాకువచ్చినా బాగుండిపోను. నేను చచ్చిపోయినా తీరిపోను. నీలాంటివాడు కాదుటోయి దేశానికి కావలసింది. నాలాంటివాళ్ళు వెయ్యిమంది బతికినా ఏం ప్రయోజనం.' ప్రకాశరావు కళ్ళనుంచి వెచ్చని కన్నీళ్లు జారి చెక్కులమీద ప్రవహించాయి. అతనికి సుబ్రహ్మణ్యం విగ్రహం మరింత స్పష్టంగా కనబడింది. సుబ్రహ్మణ్యం మొహంమీద కుడివైపునవున్న ఒక పెద్ద గంటు అతనిదృష్టిని ఆకర్షించింది. ఆ గంటు ఎప్పటిదంటే—ఒకమాటు సుబ్రహ్మణ్యం ఒక వితంతు వివాహం వూరేగింపులో వెళుతున్నాడు. అప్పుడు సనాతనులు ఆ వూరేగింపుమీద రాళ్ళవర్షం కురిపించారు. ఒక పెద్దరాయివచ్చి సుబ్రహ్మణ్యం కుడికణత కు తగిలింది. అతను వెంటనే మూర్ఛపోయాడు.

స్నేహితులు శైత్యోపచారాలు చెయ్యగా తెలివి వచ్చింది. ఆ దెబ్బ తాలూకు గంటు అది. ప్రకాశరావు ఆ గంటునుచూసి ‘అంత దెబ్బ తినీకూడా నువ్వు మూర్ఛనుంచిలేచిన వెంటనే పకపకనవ్వుతూ సరదా మాటలు మాట్లాడావు. నువ్వుగాక మరొకడు అలాగ మాట్లాడగలడా! ‘తెలివితక్కువ వెధవ ఎవడో వెధవ రాయిముక్క విసిరాడు. కత్తి విసిరివుంటే ఎంతో బాగుండిపోను. వాడిప్రాణానికి హాయిగా వుండును’ అని అన్నావు నువ్వు. వీరుడవంటే నువ్వేకాదుటోయి! ...నీ కడుపున ఎటువంటివాడు పుట్టాడు! పులికడుపున లేడి పుట్టినట్టుగా పుట్టాడు.’ అని ప్రకాశరావు దుఃఖిస్తూ తలచుకున్నాడు. అతను సుబ్రహ్మణ్యాన్ని గురించి తలవగా ఇంకా మరికొన్నిసంగతులు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. ‘నా అనుకరింపుశక్తిని మా సుబ్రహ్మణ్యం ఎంతో మెచ్చుకునేవాడు. నేను తరచు వీరేశలింగం గారిని అనుకరించేవాణ్ణి. నేను ఆయన కీచుగొంతుకతోటీ, దగ్గుతోటీ, మాట్లాడుతూవుంటే సుబ్రహ్మణ్యం పకపకనవ్వుతూ ‘నువ్వు గోడచాటునవుండి మాట్లాడితే మేమంతా పంతులుగారు వచ్చేరని బయిలుదేరి వస్తాము సుమా’ అనేవాడు. నేను ఒకసారి తలుపువెనకాల నిలుచుని సుబ్రహ్మణ్యంస్వరంతో మాట్లాడాను. అప్పుడు అతను ‘ఏమోయి నా ప్రతిధ్వనీ ఇలాగరా’ అన్నాడు. నేను ‘ప్రతిబింబంతోసహా వస్తున్నాను’ అనిచెప్పి, అతనిలాగే కండువావల్లెవాటు వేసుకుని, పెదిమెలు బిగించుకుని, ఠీవిగా నడిచివెళ్ళాను. అందరూ నన్ను ‘సుబ్రహ్మణ్యంప్రతిబింబం’ అలి పిలిచి పకపకనవ్వారు. సుబ్రహ్మణ్యం నా చెయ్యిపట్టుకుని ఆడించి ‘నేను చచ్చిపోయినా నీలో బతికివుంటానుసుమా’ అన్నాడు. అప్పుడు నేను అతని నోరునొక్కి ‘నాలాంటివాళ్ళు వందమందిచచ్చినా దేశానికి నష్టంలేదు. నీలాటివాడు ఎంతో అవసరం. తెలుగుదేశం బాగుపడాలంటే నీలాంటివాళ్లు వెయ్యేళ్లు బతకాలి’ అన్నాను. కాని ఆ మాయరోగంవచ్చి వెయ్యేళ్ళూ ఇట్టే నిండించింది. మా సుబ్రహ్మణ్యాన్ని తనపొట్టను పెట్టుకుంది.’ ప్రకాశరావు దుఃఖం భరించలేక వెక్కివెక్కి ఏడ్చాడు. కొంత సేపటికి శాంతించి ‘మా సుబ్రహ్మణ్యం ఎంతసేపూ ఉపన్యాసాలలో ఒక్క సంగతిగురించి చెప్పేవాడు. ‘ఈ దేశం బాగుపడాలంటే మొదట స్త్రీలు బాగుపడాలి. సంఘసంస్కరణ స్త్రీలనుంచి ప్రారంభించాలి. స్త్రీలకు విద్య మొగవాళ్ళకంటేకూడా అవసరం. స్త్రీవిద్యావ్యాప్తికి సంస్కర్తలు కంకణంకట్టుకోవాలి’ అని అనేవాడు. ఆ ఉద్దేశంతోటే అతను భార్యకు కష్టపడి చదువుచెప్పాడు. ఆ పతివ్రతకూడా అతనికి అనేక పనులలో సహాయపడేది. పతిమాటకు ఎన్నడూ ఎదురాడి ఎరగదు ఆ మహాఇల్లాలు. అటువంటి దంపతులకు ఇటువంటి దుర్మార్గుడు ఎలాగపుట్టాడో!’ ప్రకాశరావు ఆశ్చర్యంతో ఎంతోసేపు అలాగే వుండిపోయాడు. ఆ తర్వాత అతను ‘ఆ అల్లుడు ముండాకొడుకు ఎన్ని బాధలు పెట్టాడోయ్ నిన్ను సుబ్రహ్మణ్యం! తన మామగారు అని చెప్పుకోడానికి తాను ఎంతో సిగ్గుపడుతున్నాడుట! సుబ్రహ్మణ్యం విధవావివాహాల్లో తిరిగేమాటుంటే తను పెళ్ళాన్ని విడిచిపెట్టేస్తాడుట! ఎన్నికష్టాలు భరించావోయి నువ్వు! సుబ్రహ్మణ్యం! నీదే జన్మంటే. నీదే బతుకంటే. తక్కిన వాళ్ళందరివీ కుక్కగొడుగు జన్మలు.’ సుబ్రహ్మణ్యం జీవితంగురించి తలపోయగా, తలపోయగా ప్రకాశరావుకి ‘సత్కార్యాలకు పరమశత్రువు భగవంతుడేనా ఏమిటి చెప్మా’ అని అనిపించింది. ఆ తర్వాత అతనికి లక్ష్మణరావు జ్ఞాపకంవచ్చాడు. ‘ఈ కుర్రవెధవనుచూసి మా సుబ్రహ్మణ్యం ఎంత సంబరపడేవాడు. నా పేరు నిలబెడతాడు మావాడని పొంగిపోయేవాడు. ‘మాపుత్రుడు నాపని నిర్వహిస్తాడు కాబట్టి నేనింక ధైర్యంగా చచ్చిపోవచ్చు’ అనేవాడు. అంతే కాని ఈవెధవ ఇంత నిర్భాగ్యుడు అవుతాడని అతను కలలో నేనా అనుకోలేదు. ఎటువంటి తండ్రికి ఎటువంటి కొడుకువు పుట్టావురా లక్ష్మణరావూ!” ప్రకాశరావు పళ్లు బిగించాడు. అతని గుప్పిళ్లు బిగిశాయి. అతని ఒంటో రక్తం వడివడిగా ప్రవహించింది. “ఈ దుర్మార్గుడికి తగిన శిక్ష చెయ్యాలి. సుబ్రహ్మణ్యం యొక్క ఆత్మకు బాధకలిగిస్తూన్న వీడికి గట్టిగా ప్రాయశ్చిత్తం

చెయ్యాలి, తప్పదు.'' అని అనుకున్నాడు. ప్రకాశరావు మనోనేత్రానికి సుబ్రహ్మణ్యం మరింత స్పష్టంగా కనపడ్డాడు. అతను స్నేహితుణ్ణి ఆపాదమస్తకం చూశాడు. సుబ్రహ్మణ్యం కళ్ళనుంచి కన్నీళ్లు కారడం అతను గుర్తించాడు. ప్రకాశరావు కళ్ళనుంచి కూడా కన్నీళ్ళు కారాయి. అప్పుడు అతను నెమ్మదిగా 'అటువంటి కొడుకును కన్న నీ ఆత్మకు శాంతి ఎక్కడిది! ఎప్పుడూ కలకలలాడుతూ వుండే నీ మొహానికి ఈ దీనత్వం తెచ్చిపెట్టాడు నీ కొడుకు' అని అనుకుని, లేచాడు. తువ్వాలుతీసుకుని కళ్లు తుడుచుకున్నాడు. విచారం వదలడానికి ఒళ్ళు విరుచుకుని తర్వాత మఠం వేసుకు కూచుని ముందు చెయ్యవలసిన పనిని గురించి గంభీరంగా ఆలోచించాడు.

౨

లక్ష్మణరావు పద్ధెనిమిదేళ్ళ కుర్రవాడు. అతను ఆకారంలో తండ్రిపోలికే గాని మనస్సులో మాత్రం కాదు అతను అంత స్థిరమైన చిత్తం కలవాడు కాదు. మాటలుకూడా విచిత్రంగా వుంటాయి. దేనిని గురించి మాట్లాడినా వెర్రి వేదాంతంగా మాట్లాడతాడు. గాంభీర్యం అతని మొహంలోగాని పనులలోగాని లేదు.

లక్ష్మణరావు ఒకనాడు సాయంత్రం ప్రకాశరావు ఇంటివైపు వెళుతున్నాడు. ప్రకాశరావు వీధి అరుగు మీద కూచుని చంటిపిల్లను ఆడిస్తున్నాడు. లక్ష్మణరావు ప్రకాశరావుని చూసి ఆగి, అరుగుదగ్గరికి వచ్చాడు. ప్రకాశరావు చాపతెద్దామని లేచాడు. కాని లక్ష్మణరావు 'చాపవద్దు, ఇక్కడే కూచుంటాన'ని చెప్పి చేతికర్ర అరుగుమీదపెట్టి కూచున్నాడు.

''క్షేమంగా ఉన్నావా'' అని ప్రకాశరావు అడిగాడు, మనస్సులో ప్రజ్వరిల్లుతున్న కోపాన్ని ఒకవైపుకు తోసివేసి.

'అదేక్షేమం' అన్నాడు లక్ష్మణరావు ఆకాశంవైపు మొహం తిప్పి.

ప్రకాశరావు లక్ష్మణరావుని అతని పెళ్ళిని గురించి అడుగుదామని అనుకున్నాడు కాని, దానిని గురించి తాను శాంతంగా మాట్లాడలేననీ, కోపంగా మాట్లాడితే ముందు తాను చెయ్యబోయే పనికి భంగం రావచ్చుననీ వూరుకుని, ఉత్తనే 'షికారు బయలుదేరేవా' అని అడిగాడు.

'అదేనండి. మా రైతునూ, పాలికాపునూ కూడా నమ్మలేకుండా వున్నానండీ! ఇద్దరూకూడా ఎవడి మట్టుకు వాడే మామిడికాయలు అమ్మేసుకుంటున్నారని ఎవరో నాతో చెప్పారు. ఒకమారు తోటకు హఠాత్తుగా వెళ్ళి విషయాలు తెలుసుకుందామని బయలుదేరాను' అని లక్ష్మణరావు చేతికర్ర తీశాడు వూరికే.

'మంచిదే' అన్నాడు ప్రకాశరావు, ఈసమయం నాకేమైనా పనికివస్తుందా అని లోలోపల ఆలోచించుకుంటూ. తర్వాత అతను 'ఇంత సాయంత్రం బయలుదేరేవేం' అని ప్రశ్నించాడు, విడిపించుకొని పోతున్న చంటిపిల్లను దగ్గరికి లాక్కుంటూ.

'ఏదో ఇప్పటివరకూ అశ్రద్ధయి పోయింది ఇప్పుడు బుద్ధి పుట్టింది వెళ్ళివద్దామని. బయలుదేరాను' అన్నాడు లక్ష్మణరావు, చేతిలో బెత్తం అరుగు మీద పెడుతూ.

'బాగానేవుంది. ఇంకా ఆలస్యంచేస్తే మరీ ఆలస్యమయిపోతుందేమో, వెళ్లిరా' అన్నాడు ప్రకాశరావు కోపాన్ని దిగమింగుతూ.

'అలాగే' అన్నాడు లక్ష్మణరావు. అని అరుగు మీది బెత్తం తీసుకుని బయలుదేరాడు.

ప్రకాశరావు అరుగుమీదే కూచుని ఆలోచించాడు, 'ఈ అవకాశం నాకేమైనా పనికివస్తుందా? ఈ సాయంత్రం నేనుకూడా అతని వెంట వెళితే లాభముంటుందా' అని. కాని 'ముందుసంగతి నిర్ధారణగా ఎవడు చెప్పకలడు' అని అనుకొని అతను వెంటనేలేచి ఇంట్లోకి వెళ్లి, పిల్లను భార్యచేతికి యిచ్చి, గుడ్డలు వేసుకుని, ఒక చిన్న దోమతెర మూటకట్టుకుని, మరొకదారిని లక్ష్మణరావుతోటకు బయలుదేరాడు.

లక్ష్మణరావుయొక్క చిన్న మామిడితోట రాజమహేంద్రవరంలో మోరంపూడిరోడ్డున ఫ్యాక్టరీల అవతల ఉంది. ఆతోటకు చుట్టూ కంచెలాగ కేడిమామిడి

చెట్లు ఉన్నాయి. తోటలో అన్నిరకాల పళ్ళచెట్లూ కాస్తోకూస్తో ఉన్నాయిగాని మామిడిచెట్లే ముఖ్యంగా ఎక్కువ. లక్ష్మణరావు సూర్యుడు గుంకినతర్వాత ఆ తోట చేరుకున్నాడు. అతను తోటలోకి వెళ్ళి పాక దగ్గిర ఒక కేక వేశాడు. రైతూ పలకలేదు, పాలికాపూ పలకలేదు. గుంజలకు కట్టేసిన రెండుఎడ్లూ మాత్రం మేస్తున్నాయి. ఎవరూ లేనందుకు లక్ష్మణరావు గొణుక్కుంటూ పాకలోకి వెళ్ళి చూశాడు. ఎవ్వరూ కనపడలేదు. తిరిగి ఎడ్లదగ్గిరికి వచ్చి వాటిని గువ్వ బుజ్జగించాడు. రైతుగాని, పాలికాపుగాని వస్తాడేమో మాట్లాడదాం అని కూచున్నాడు కాని వాళ్ళు వస్తూన్న జాడ కనబడలేదు. అప్పటికప్పుడే ఆకాశంలోవున్న కాస్తవెలుగూకూడా జారిపోయింది. చెట్లనీడలు చీకటిని మరింత త్వరగా రప్పిస్తున్నాయి. కోకిల ఆఖరిసారి పాటపాడి ఎగిరిపోయింది. జెముడుకాకి కంసాలివానిసుత్తిలాగ చప్పుడుచేస్తూంది. మరికొన్ని పక్షులు సందడి చేస్తున్నాయి. కీచురాళ్ళు సంగీతం పాడుతున్నాయి. అధమం పాలికాపేనా వస్తాడని, వాడిసాయంవల్ల తాను ఇంటికి పోవచ్చనీ, లక్ష్మణరావు తలచి పాకదగ్గిరే కూచున్నాడు. అతను మరికొంచెం సేపు చూశాడు, ఎవరూ రావడం కనబడలేదు. అప్పటికప్పుడే పక్షుల సందడి చాలామట్టుకు తగ్గిపోయింది. చీకటిపడుతూంది. కాలక్షేపం కోసమని అతను మామిడికాయలు రెండు కోసి కొరుక్కు నములుతున్నాడు. నములుతూ 'ఏదేనా దీపం ఉండినా బాగుండిపోను. ఇక్కడే కూచుందును వాళ్ళెవళ్ళేనా వచ్చేవరకూ' అనుకున్నాడు. మరికొంచెం సేపు చూశాడు. పక్షుల ధ్వనికూడా తగ్గిపోయింది. నిశ్శబ్దంమాత్రమే చెవుల్లో గింగురుమని శబ్దంచేస్తూంది. అతను తనలో 'చీకటిమయం. ఈ చీకట్లో ఇక్కడ ఒంటరిగా కూచునేబదులు ఇంటికి బయలుదేరుతేనే మంచిదేమో, ఈ వెధవలు ఇంకా రాలేదు' అని అనుకుని రైతును నాలుగూ, పాలికాపును నాలుగూ తిట్టి, నిలబడ్డాడు. చుట్టూ గాఢాంధకారం కీచురాళ్ళ శబ్దంమాత్రం వినబడుతూంది. అప్పుడప్పుడు వీస్తూన్న గాలికి ఎండుటాకులు ఎగిరి చప్పుడు చేస్తున్నాయి. అంతకుమించి మరేమీ సందడిలేదు. లక్ష్మణరావు చేతికర్రచప్పుడు చేస్తూ బయలుదేరాడు. చీకటిలోంచి పొడుచుకు చూస్తున్నాడు. ఎండుటాకులు కాలికిందపడి చప్పుడు చెయ్యగా అతను అదిరిపడుతున్నాడు. పదిగజాల దూరంలో ఏదో సర్రున పాకిపోయినట్టనిపించింది. అతని గుండె జారిపోయింది. కాలికింద ఎండుపుల్ల పడగా తుళ్ళిపడి ఒక్క గంతువేశాడు. ఆపుల్ల టుప్పున విరిగింది. పాముకాదని అతను ధైర్యంపొందాడు. అలవాటయిన దారి అవడంచేత అతను దారికోసం విశేషం తడుముకోక నడుస్తున్నాడు. ముద్దకట్టిన చీకటిలాగ వున్న చెట్లవైపు చూడడానికి అతను ఎంతో భయపడుతున్నాడు. పొరపాటున దృష్టి ఆవైపు మళ్ళితే చెట్లమీంచి దెయ్యాలు దిగివస్తూన్నట్టుగా అతను వూహించుకునేవాడు. చీకటిభయం, పాములభయం, దెయ్యాలభయం. అతను ప్రాణాలు గుప్పిట్లో పెట్టుకుని నడుస్తున్నాడు ఎలాగయితేనేం సగందూరం వచ్చేశాడు. అంతవరకూ ఏమీ ప్రమాదం రానందుకు దేవుడికి వెయ్యిదండాలుపెట్టి రైతును గురించీ, పాలికాపును గురించీ సణుక్కుంటూ, నడక సాగించాడు. ముందు అడుగువేశాడు. 'నాయనా' అన్న మాట వినబడ్డది. లక్ష్మణరావు గుండె బద్దలయిపోయింది. గభాలున ఆగాడు. మళ్ళా ఏశబ్దమూ వినబడలేదు. కీచురాళ్ళుమాత్రమే చప్పుడు చేస్తున్నాయి. ఏశబ్దమూ వినబడనందువల్ల అతను, భయపడ్డ తన మనస్సు సృష్టించుకొన్న శబ్దమది అని తలచి, అడుగువేశాడు. మళ్ళా 'నాయనా' అన్నమాట వినబడింది. అతని గుండె చక్కలయిపోయింది. ఊపిరి ఆగిపోయింది. రక్తమంతా ఒక్కమారు తలకెక్కిపోయింది. గాలిదుమారానికి ఆడిన చెట్టులాగ అతను వణికిపోయాడు. మూర్ఛపోకుండా వుండడానికి అతను ఎంతో ప్రయత్నంచేసి చివరికి నెగ్గాడు. 'నాయనా' అన్నమాట మళ్ళా వినబడింది. తుళ్ళిపడ్డాడు. ఆధ్వని ముసలివాడి గొంతుకలాగ వినబడింది లక్ష్మణరావుకి. అతని నోట్లో ప్రతికండరం అదరడం మొదలెట్టింది. 'నాయనా! నేనే

రా, మీ నాన్నని' అంది ఆస్వరం. లక్ష్మణరావు ఒళ్ళు విపరీతంగా జలదరించింది. ఎంతో ప్రయత్నంచేసి అతను నీరసించిన కళ్ళను ధ్వనివస్తున్నవైపు తిప్పి ఒక పెద్దమామిడిచెట్టు పక్కని, నిలివిడెత్తు తెల్లని పదార్థంవుండడం చూశాడు. అది దెయ్యమని నిశ్చయించుకున్నాడు. విద్యుచ్ఛక్తిదెబ్బ తగిలినట్లుగా అతని ఒళ్ళు అదిరింది. ఒక్క పరుగులో ఇంటికి పోదామని అనుకున్నాడు కాని కాళ్ళు ఆడలేదు. నేలకు పాతేసినట్టుగా కాళ్ళు నిలబడిపోయాయి.

'నాయనా! భయమెందుకురా వెర్రితండ్రీ, నేనేరా, మీనాన్నని' అంది ఆస్వరం

'నాన్న' అన్నశబ్దం ప్రియమైనదేకాని అదిదెయ్యం నోటినుంచి వచ్చినదవడంచేత లక్ష్మణరావు మరింత అదరిపడ్డాడు. ఆదెయ్యం తన తండ్రిదెయ్యంఅని నిశ్చయించుకున్నాడు.

'నాయనా' అని దెయ్యం మళ్ళీపలికింది.

లక్ష్మణరావు కొంచెం ధైర్యంతెచ్చుకుని 'ఎం—దు—కూ' అని నత్తివాడు అన్నట్టుగా అన్నాడు. అని తన శబ్దానికి తానే తుళ్లిపడ్డాడు.

'భయమెందుకురా, వెర్రినాయనా నేనేరా మీనాన్నని' అంది దెయ్యం మళ్లీ.

అతనికి వున్నధైర్యంకూడా పోయింది. కాని మంచితనంగా వుండి దెయ్యాన్ని వేగిరం వదుల్చుకుందామని అతను 'ను-వ్వా!' అన్నాడు.

'బాబూ! నిన్ను చిన్నపిల్లడప్పుడు చూశానురా. ఎంతవాడవయావురా తండ్రీ.'

'ఎం—దు—కూ'

'దగ్గిర కొస్తావుట్రా నాయనా'

'బాబోయ్!' అని ఒక్క కేకవేశాడు లక్ష్మణరావు. అతను ఎంతో పెద్దకేకవేశానని అనుకొన్నాడు కాని శబ్దం నోటిలోంచి ఇవతలికి రానేలేదు. పరిగెత్తి పోడానికి ఎంతో ప్రయత్నంచేశాడుకాని కాళ్ళు ఆడ లేను.

'పోనీలే, తండ్రీ! భయపడకురా' అంది దెయ్యం నెమ్మదిగా.

లక్ష్మణరావు ఒళ్ళు విపరీతంగా జలదరించింది.

'నాయనా! నేను ముసిలివాణ్ణయి పోయానురా. నువ్వు నాఈముసలిబతుకును సుఖపెట్టవురా?'

దెయ్యానికి ఏదో సమాధానంచెప్పి వేగిరం వదుల్చుకుందామని అతను 'ఎ—లా—గా' అన్నాడు, కొంచెం ధైర్యం తెచ్చుకుని.

'తండ్రీ! నేను కష్టపడి నాబతుకంతా సంఘసంస్కరణకే వినియోగించానురా. నువ్వు నామనస్సు కలతపెట్టి నూరునోవ తొక్కుతున్నావుట్రా? బాబూ. న్యాయమేనా? తండ్రీ!'

లక్ష్మణరావుకు చెప్పలేనంత భయంవేసింది. 'లే—దు' అన్నాడు వణుకుతూ.

'నాయనా! నువ్వు ఒకుగుచేసుకుని చిన్నపిల్లను పెళ్లిచేసుకో దలచుకున్నావుట్రా? బాబూ!' అంది దెయ్యం.

లక్ష్మణరావు గుండె ఒక్కమాటు ఆగిపోయింది. ఒళ్ళు విపరీతంగా వణికిపోయింది. దెయ్యానికి ఈ విషయం ఎలా తెలిసిందో అని అతనికి భయంవేసింది. కాని ఆవిషయమై అతను అట్టే ఆలోచించక 'లే—దు' అన్నాడు.

'ఆపనులుచేసి నా ఆత్మను దుఃఖపెడతావుట్రా? తండ్రీ!'

'లే—దు—నా—న్నా' అన్నాడు లక్ష్మణరావు అని 'నాన్నా' అన్నమాట తనకు తెలియకుండా నోటి నుండి వచ్చినందుకు భయపడి, వణికాడు.

'ఇప్పుడు నా కొడుకువు అనిపించుకున్నావురా తండ్రీ. నాముద్దుతండ్రీ.'

లక్ష్మణరావు వెనకటిమోస్తరుగానే 'లేదు' అని, మళ్ళీ జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని 'ఔ—ను' అన్నాడు.

'అంతభయమేమిట్రా తండ్రీ, వెర్రినాన్నా. ఇంక వెళ్ళిరానుట్రా బాబూ.'

'ఊఁ—వె—ళ్ళు' అన్నాడు లక్ష్మణరావు వూపిరి బంధించి.

దెయ్యం కదిలింది. అది వెళుతూ వెళుతూ క్రమేపీ చిన్నదయిపోడం లక్ష్మణరావు చూశాడు. ఆఖరుకు

చప్పుడు కాకుండా దెయ్యం ఎట్లా నడిచిపోయిందా అని అతను కాస్త ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అంతసేపూ ఆగిపోయిన కాలం తిరిగి కదిలినట్లు లక్ష్మణరావుకి అనిపించింది. దెయ్యాన్ని వెళ్ళనిచ్చి అతను ఇంకా ఆ తోటలో వుంటే అది మళ్లా ప్రేమచేత తిరిగి వస్తుందేమో అని అనుకుని, 'ఈ బరువుకూడా ఎందుకని చేతిబెత్తం కింద పారేసి ఒక్క పేపరుగు పుచ్చుకొని రోడ్డు దగ్గిరికి వచ్చి, మాలాళ్ళ కొంపలదాకా మళ్లా దవుడు తీసి, వెనక్కి తిరిగి చూసి, దెయ్యం తనవెంట రానందుకు సంతోషించి, తాను బతికివున్నందుకు భగవంతుడికి వెయ్యిదండాలు పెట్టి వడివడిగా నడిచి ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు.

లక్ష్మణరావు పరుగెత్తి వెళ్ళిన తర్వాత ప్రకాశరావు తాను ఒంటిమీద కప్పుకున్న దోమతెర తీసేసి మూటకట్టుకున్నాడు. నెమ్మదిగా ఇంటికి బయలుదేరాడు. ప్రకాశరావు తాను మామిడిచెట్టు దగ్గిర నడుస్తూన్నంతసేపూ చప్పుడు కాకుండా వుండేటందుకు గాను తాను తోటలోకి వచ్చినవెంటనే ఆచెట్టు చుట్టూవున్న ఎండుటాకులు తీసేసి దూరంగా పారేశాడు. లక్ష్మణరావు 'వెళ్ళు' అని అన్నప్పుడు, అతను మామిడిచెట్టు వెనక్కి వెళ్ళిపోయాడు. కాని లక్ష్మణరావుమాత్రం దెయ్యం వెళుతూ వెళుతూ చిన్నదయిపోయిందనీ, ఆకుల చప్పుడు కాకుండా నడిచిందనీ భ్రమపడ్డాడు. ప్రకాశరావు తాను సుబ్రహ్మణ్యందెయ్యంభూమిక చక్కగా ధరించినందుకు తన్ను అభినందించుకుంటూ తన యత్నం లక్ష్మణరావుమీద తప్పకుండా పనిచేస్తుందని అనుకుంటూ ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు.

* * *

లక్ష్మణరావు ఆతర్వాత ఒడుగుచేసుకోలేదనీ, చిన్న పిల్లను పెళ్ళిచేసుకోడం మానేశాడనీ పాఠకులకు వేరే చెప్పనక్కర్లేదు. అతను కొన్నాళ్ళయిన తర్వాత ఒక వితంతు పిల్లను పెళ్లిచేసుకున్నాడు. సంఘసంస్కరణవిషయంలో అతను ఎటువంటి కష్టాలకూ వెనుతియ్యక, తన తండ్రినే ఆదర్శంగా పెట్టుకుని ప్రవర్తించాడు.

—టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు, బి.ఏ.

ఇది ఉరుము ఉరిమి మంగలం మీద పడ్డమేనా?

౧

రామారావూ, చంద్రమూ కలసి సుబ్బులింటికెళ్లేరు. వీళ్ళని చూసి పార్వతికూడా అక్కడను పరుగెత్తుకు వచ్చింది.

'డాక్టరాట ఆడుకుందాము టే?' అన్నాడు చంద్రం.

'ఆఁ ఆడుకుందాం; మా ఇంట్లో మందులున్నాయ్; ధర్మామీటరుంది' అంది పార్వతి.

'సరే, నడువు; మీయింటికే వెళ్ళి ఆడుకుందాం' అన్నాడు చంద్రం. సుబ్బులు వాళ్ళకూడా వెళ్ళింది.

పార్వతి వాళ్ళనందరినీ భోషాణం వెనకాల కూచోమని లోపలికెళ్ళి, వాళ్ళ అమ్మా, నాన్నా చూడకుండా బీరువాలో ఉన్న హోమోపతీ మందుల పెట్టీ, బల్బుపగిలిన ధర్మామీటరూ తెచ్చింది. చంద్రం 'నేను డాక్టరిని; నేను డాక్టరుని' అని కేకలేశాడు.

'నేను - నేను' అని అరిచింది సుబ్బులు. వీళ్ళ అల్లరివిని 'ఎవరురా అక్కడ' అని సింహగర్జనచేసింది పార్వతితల్లి.

చప్పుడుకాకుండా చంద్రమూ, సుబ్బులూ వీధితలుపు తీసుకొని బైటపడ్డారు. మిగిలినవాళ్ళు దొడ్డిదారి పట్టేరు. అందరూ కామమ్మగారి ఇంటికెళ్ళేరు. వాళ్ళ గాదెకు వెనకాల ఓచాపవేసుకు కూచున్నారు.

'జ్వరం ఎవరికొచ్చిందో వాళ్ళు పడుకోండి' అన్నాడు చంద్రం.